

## מקומה של מנחת העומר בתוך עולם הקרבנות

מבוא

א. מתן שמן ולבונה

ב. הקרבת המנחה

סיכום

### מבוא

כאשר התורה מצווה על הבאת קרבן העומר, היא אינה מצווה רק על הקרבתו בבית המקדש אלא גם על קצירתו. כך, פוסקת המשנה כי בניגוד למנחות רגילות, המוקדשות כקמח או אף כמיני מאפה, וקצירתן אינה חלק מהמצווה, עיקר מצוותה של מנחת העומר היא שתובא דווקא מקמה (תבואה מחוברת בשדה) שנקצרה לשם העומר. בפשטות, ניתן היה להבין כי חובה זו נגזרת מאיסור הקצירה לפני העומר. אם אסור לקצור שום תבואה קודם לעומר, ממילא אין אפשרות הלכתית להביא תבואה אחרת, ואין בקציר המיוחד מעשה חיובי או הרחבה של מצוות קרבן העומר. יתר על כן, אפשר כי התורה מצווה על הקציר על מנת להתירו, אף שטרם נקצר העומר. אך הגמרא נדרשת ללימוד מיוחד כדי להוכיח שקיימת מצווה בהבאת מנחת העומר אף במקרה שבו אי אפשר להביאו מן הקמה. לכאורה, אילו היה מדובר בדין הנובע מאיסור הקצירה גרידא לא היה צורך בלימוד כזה, ועולה בבירור שיש במעשה הקצירה רובד נוסף מעבר להכנת התבואה ברמה הטכנית. ביטוי קיצוני לכך ניתן למצוא בדברי היראים (סימן תסד), המונה את קציר העומר כמצווה עצמאית.

מדברים אלה עולה כי מנחת העומר אינה מנחה רגילה, ואכן מצינו כמה שינויים בפרטי דיני ההקרבה, המבדילים אותה משאר המנחות. מאידך גיסא, עדיין קיימים קווי דמיון רבים בינה לבין יתר המנחות, ובעיקר הדברים נראה שעל אף ההבדלים – מנחת העומר עודנה חלק ממערך המנחות, מה שמאפשר אולי ללמוד את פרטי ההלכות שנסתמו בה מהדינים הנוגעים להקרבת שאר המנחות. בדברינו ננסה להרחיב לגבי הדומה והשונה בין מנחת העומר לבין שאר המנחות, ולעמוד על היסודות המכתיבים פרטים אלה.

### א. מתן שמן ולבונה

בציווי על הקרבת מנחת הביכורים מצווה התורה:

וְנָתַתְּ עָלֶיהָ שֶׁמֶן וְשִׁמְתָּ עָלֶיהָ לְבֹנָה מִנְחָה הוּא: (ויקרא ב, טו)

המשנה מפרטת את תהליך הקרבתה של מנחת העומר:

בא לו לעשרון נתן עליו שמנו ולבונתו, יצק ובלל, הניף והגיש, קמץ והקטיר,  
והשאר נאכל לכהנים. (משנה, מנחות י, ד)

המשנה מתארת כיצד הכהן לוקח את העישרון, מכינו להקרבה על ידי עירובו בשמן ובלבונה, ולאחר מכן מקריב אותו. המתואר דומה מאוד לאופן הקרבתה של כל מנחה, אך נראה כי בכל זאת קיימים הבדלים מסוימים בין מנחת העומר לבין יתר המנחות. המורכבות הראשונה ביחס בין מנחת העומר לשאר המנחות עולה בשאלת צורת עירוב השמן במנחה.

המשנה מתארת את מתן השמן של המנחות הנעשות בכלי:

כל המנחות הנעשות בכלי – טעונות שלשה מתנות שמן: יציקה, ובלילה, ומתן שמן בכלי קודם לעשייתן. (שם ו, ג)

במשנה נקבע שנתנית השמן אל תוך הסולת מורכבת משולשה שלבים, המוזכרים במשנה בסדר הפוך לעשייתם בפועל. בשלב הראשון, "מתן שמן בכלי", ניתן שמן בכלי הריק, ורק על גביו נותנים את הסולת. בשלב השני, שלב ה"בלילה", נותנים שמן נוסף ובלולים את התערובת. ובשלב השלישי, שלב ה"יציקה", יוצקים שמן נוסף על גבי התערובת הבלולה.

במקור, דין מתן השמן בכלי כתוב במנחת מרחשת, ודיני היציקה והבלילה נאמרו במנחת מחבת. הגמרא (מנחות עד ע"ב – עה ע"א) מסבירה כי מכוח גזירה שווה בין מנחות אלה, "קרבתן קרבתן", האמור בכל אחת מהמנחות שייך גם באחרות.

אומנם לא כל המנחות מחויבות בשלוש מתנות. המשנה שדנה בשלוש מתנות דנה דווקא על "מנחות הנעשות בכלי", והגמרא על אתר מסבירה שהגדרה זו באה למעט את מנחת מאפה תנור. התוספות מסבירים כי מנחת תנור אינה נחשבת "נעשית בכלי" הואיל והתנור אינו כלי שרת ואינו מקדש.<sup>1</sup> אומנם, לגבי מנחות אחרות שאין בהן שלב של הכנה בכלי שרת, דנו התוספות בהמשך דבריהם:

ומיהו צריך לדקדק במנחת סולת ובמנחת העומר דלא כתיב בהו מתן שמן בכלי קודם לעשייתן...ונראה לפרש דגבי שלשה מתנות שמן כל המנחות למידות זו מזו בלא שום ג"ש מסברא בעלמא, דכיון דטעונות מתנות שמן נלמד סתום מן המפורש כעין גלוי מילתא בעלמא. (תוספות, מנחות עה ע"א, ד"ה מה להלן)

התוספות מסבירים כי לאחר שנתחדשו דיני שלוש מתנות השמן במנחות שבהן מתנות אלה מפורשות, מנחת מחבת ומנחת מרחשת, הם קיימים גם ביתר המנחות – מצד "גילוי מילתא בעלמא". בין "יתר המנחות" מונים התוספות את מנחת העומר החייבת גם היא בשלוש מתנות. נראה מדבריהם כי מנחת העומר היא חלק בלתי נפרד מיתר המנחות.

1. לעומת המחבת או המרחשת, ראו תוד"ה למעוטי על אתר.

ואכן גם במשנתנו מוזכרות לכאורה שלוש מתנות שמן, שכן לצד "נתן עליו שמנו" מצינו יציקה ובלילה. אך מפשט לשון המשנה נראה שהסולת ניתנת בכלי עוד לפני השמן, ונתנית השמן נעשית על גבי הסולת, ולא להפך. לכאורה נראה שבמנחת העומר לא נדרשות שלוש מתנות שמן, וכך ניתן להבין גם מפשט דברי הרמב"ם:

ולוקחין זה העשרון של סולת השעורים וכוללין אותו בלוג שמן בששה עשר בניסן ונותנין עליו קומץ לבונה כשאר המנחות. (רמב"ם, תמידין ומוספין ז, יב)

נראה שהרמב"ם פוסק שבמנחת העומר אין צורך בפרוצדורה המורכבת של שלוש מתנות השמן, אלא יש רק לבלול את השמן באופן כלשהו עם הסולת. המשנה-למלך (מעשה הקרבנות יג, ה) אכן מעלה הבנה זו מפשט דברי הרמב"ם, אך דוחה אותה לאור המשנה שראינו לעיל שבה הזכרו יציקה ובלילה. אם יש חובה גם ביציקה וגם בבלילה, יש חובה לכל הפחות בשתי מתנות שמן. לכן, מסביר המשנה-למלך שהרמב"ם לא חש להאריך, והביטוי "כשאר המנחות" מוסב לא רק על הלבונה אלא גם על השמן.

אומנם אפשר לטעון כי המשנה אינה מתכוונת למצוות היציקה והבלילה אלא לפעולות הטכניות של יציקת השמן ובלילתו בסולת – הכול במתנה אחת. על פי זה, יש לקרוא את דברי המשנה "יצק ובלל" כפירוש למה שנאמר קודם לכן: "נתן עליו שמנו". ניתן היה להביא ראיה להבנה זו מסדר הדברים, שכן מצוות הבלילה קודמת למצוות היציקה, ואילו במתן פשוט מעשה היציקה קודם למעשה הבלילה. אלא שגם משנת שלוש מתנות מקדימה את היציקה לבלילה, ואת שתיהן למתן השמן בכלי.<sup>2</sup> לכן נראה שאין חשיבות לסדר, וניתן להציע שגם הסדר שבו מזכירה המשנה את מתן הסולת והשמן אינו אמור בדווקא. ואכן, כך כתב רש"י במפורש<sup>3</sup> על המשנה שעוסקת בעומר:

בא לו לעשרון נתן תחילה שמנו ולבונתו יצק ובלל – שכן דרך כל המנחות שנותן שמן תחילה בכלי... כדאמר בפרק אלו מנחות. (רש"י, מנחות סז ע"ב)

הבעיה באפשרות זו היא שהמשנה מצמידה את השמן ללבונה, והקדמת השמן לסולת תגרור גם את הקדמת הלבונה לסולת. הקדמה זו טעונה בירור, שכן הצורה המקובלת למתן הלבונה במנחה היא פיזור מעל המנחה לאחר שנבללה בשמן, והסטתה הצידה לצורך הקמיצה. התוספות-חדשים עמד על קושי זה, בקושייתו על הברטנורא שהסביר את המשנה כרש"י:

נ"ל דט"ס הוא, דא"כ יתערב הלבונה בסולת ויפסול הקמיצה... והנה בתוס' ורש"י כאן איתא ג"כ כגירסת הר"ב, אבל נ"ל דגם שם ט"ס, והא דתני במתני' שמנו ולבונתו צ"ל דלא דק בסדר. (תוספות חדשים, מנחות י, ד)

2. ועמד בכך רש"י על אתר והסביר כי "הכי משמע מתני' בשעה שעושה יציקה צריך שתהא הבלילה נעשה כבר" (רש"י, מנחות עד ע"ב, ד"ה יציקה ובלילה).

3. וביתר הבהרה בגרסת השמט"ק על אתר, המדגיש את דברי רש"י ומוסיף "קודם לסולת".

הוא הסביר שצורת פיזור הלבונה מעכבת, שכן בלילתה אל תוך המנחה עלולה שלא לאפשר את הקמיצה, כפי שעולה מדברי המשנה:

קמץ ועלה בידו צרור או גרגיר מלח או קורט של לבונה פסל, מפני שאמרו הקומץ היתר והחסר פסל. (משנה, מנחות א, ב)

אומנם ניתן לטעון שזו בעיה טכנית הניתנת לפתרון, וכי הכוהן הקומץ יכול להיזהר שלא יעלה בידו אף קורט של לבונה, אלא רק סולת ושמן. אך גם בהינתן אפשרות טכנית להפרדת את הלבונה שנתערבה בקומץ, לכאורה אין שום סיבה להקדימה.<sup>4</sup>

המקדש-דוד מסביר את דברי רש"י לאור הלכה בדיני קידוש כלי. אחד השלבים בכל מנחה הוא קידושה בכלי שרת קודם לקמיצתה, ומצינו בגמרא (מנחות ח ע"א) מחלוקת בשאלה איזה הרכב של מנחה נדרש כדי לאפשר את הקידוש. הסביר המקדש-דוד:

ונראה לענ"ד הטעם, דהא בריש מנחות (ח ע"א) איכא פלוגתא אי סלת קדיש בלא שמן ולבונה, ונראה דאף למ"ד דקדוש זה בלא זה וקדוש סלת לבד וכן שמן ולבונה כל אחד בפ"ע, וזה הסלת קדוש בלא שמן ולבונה אמרינן שם הטעם שכן מצינו במנחת חוטא, ושמן קדוש לבד שכן מצינו בלוג שמן של מצורע, ולבונה קדושה בפ"ע שכן מצינו בלבונה הבאה בבזיכין, והיינו כיון שאותו דבר ראוי להיות קרבן בפ"ע במקום אחר אף כאן קדוש בפ"ע, אך במנחת העומר לא שייך זה כיון דבאה שעורים שאין כמותה בשאר מנחות, ואין הסלת לבד ראוי להיות קרבן בפ"ע במקום אחר... וא"כ הסלת של מנחת העומר אי אפשר לקדש אלא כשהיא עם השמן והלבונה, ומש"ה בתחילה כשמקדש הסלת צריך כבר ליתן השמן והלבונה.

המקדש-דוד מסביר כי האפשרות לקדש בכלי חלק מהמנחה לפני קידוש חלק אחר בה נובע מהיכולת של אותו חלק להיות קדוש בפני עצמו. סולת חיטים, שמן ולבונה יכולים כולם להינתן בכלי ולהתקדש, שכן מצינו במינם קדוש בפני עצמו.

אך סולת השעורים שממנה באה מנחת העומר היא ייחודית. היא קרבה רק בקרבן העומר, ורק יחד עם סולת ולבונה. לכן, אין אפשרות שהסולת תתקדש ללא שמן ולבונה, ולכן צריך שאלו יהיו בכלי כבר בשעת מתן הסולת בכלי. עם הבעיות הטכניות של ברירת הלבונה אחר כך יהיה צריך להתמודד, והתמודדות זו היא בהחלט אפשרית.

על פי יסוד זה, ניתן לתרץ גם את פשט הרמב"ם. כזכור, מפשט דברי הרמב"ם היה נראה כי אין דין של שלוש מתנות שמן במנחת העומר, אך הבנה זו נדחתה לאור דברי המשנה שבה הוזכרו לפחות שתי מתנות. על פי היסוד המחייב את הנתניה המוקדמת גם

4. וודאי שצריך סיבה טובה לערבה פנימה, שהרי בסוף התהליך יש ללקוט את כולה לצורך ההקטרה.

## מקומה של מנחת העומר בתוך עולם הקרבנות

ללא מצוות שלוש מתנות, ולאור דברי הפסוק המזכיר מתנה אחת על המנחה, נראה שיש מקום להבין שאלו שתי המתנות המוזכרות במשנה.

אומנם, הרמב"ם עצמו כתב שהלבונה ניתנת מאוחר יותר, ולכן קשה לטעון שהוא סובר כדברי המקדש-דוד; אך נראה שאין מקום להצריך נתינה של לבונה כדי שסולת השעורים והשמן יהיו יחידה שיכולה להתקדש בפני עצמה. בהקרבת כל מנחה קיים שלב של קידוש הקומץ, שאינו כולל לבונה, בכלי שרת. הקומץ של העומר כולל רק סולת שעורים ושמן, והוא מתקדש בכלי<sup>5</sup> בפני עצמו; לכן אפשר לקדש את הסולת על ידי נתינה מוקדמת של שמן, אף שאת הלבונה מפזרים כבשאר המנחות, וזהו תורף דברי הרמב"ם.

ההבדל המהותי בין ההסבר העולה מדברי רש"י ותוספות לבין ההסבר שניתן להציע בדברי הרמב"ם הוא שאלת מקומה של מנחת העומר במערכת המנחות. כל דבריהם של רש"י ותוספות, כמו גם ההבנה הקונבנציונלית ברמב"ם, מבוססים על העובדה שהעומר דומה במהותו לשאר המנחות. לכן, יכולים התוספות ללמוד את העומר בתוך שאר המנחות.

ההבנה שהציע המקדש-דוד בדברי רש"י,<sup>6</sup> כמו גם השימוש ביסוד זה להבנה אחרת בדברי הרמב"ם, מבוססים על ההנחה שמנחת העומר שונה ביסודה מיתר המנחות. העובדה שהיא באה משעורים מנתקת אותה מיתר המנחות, עד כדי כך שהגמרא אינה טורחת להזכיר בפירוש שהמיעוט של מנחות הנעשות בכלי ממעט גם אותה.

לסיכום, ראינו כי כל המנחות, מלבד מנחת תנור, טעונות שלוש מתנות שמן בעת עשייתן, והלבונה ניתנת עליהן לאחר הבלילה. התוספות הניחו בפשטות שהוא הדין למנחת העומר, אך ראינו שקיימות גם אפשרויות אחרות. מדברי רש"י היה נראה שלכל הפחות במתן הלבונה קיים הבדל, ומפשט דברי הרמב"ם היה נראה שהשמן אינו ניתן בשלוש מתנות, אלא לכל היותר בשתי מתנות.

לאחר מתן השמן והלבונה, המנחה מוקרבת.

## ב. הקרבת המנחה

התורה מצווה על הבאת העומר בשני מקומות שונים. בפרשת המנחות שבתחילת חומש ויקרא למדנו:

5. אומנם הסולת עם השמן מתקדשת כך בקידוש שלאחר קידוש, ולא בקידוש ראשוני, אך לא נראה שזו בעיה, הואיל וגם לוג שמן של לבונה ובזיכי הסולת מתקדשים למגמה שונה ובקדושה שונה מהמנחה המתקדשת בכלי שרת.
6. שיטת התוספות נראית מעט יותר מורכבת, שכן מחד גיסא הם מדמים בפירוש את מנחת העומר ליתר המנחות, ומאידך גיסא מדבריהם עולה שהלבונה ניתנת באופן שונה. נראה כי שיטתם מבוססת על מעין "שני דינים" במנחת העומר, וכפי שנביא בהמשך הדברים.

וְאִם תִּקְרִיב מִנְחָת בְּכוֹרִים לַה' אָבִיב קְלוֹי בְּאֵשׁ גֵּרֶשׁ כְּרָמְל תִּקְרִיב אֶת מִנְחַת  
בְּכוֹרֶיךָ: וְנָתַתָּ עָלֶיהָ שֶׁמֶן וְשִׁמְתָּ עָלֶיהָ לְבִנְהָ מִנְחָה הוּא: (ויקרא ב, יד-טז)

לאחר שהתורה מתארת את מנחות הסולת, התנור והמרחשת, היא עוברת לתאר את מנחת הביכורים. המנחה מתוארת באופן הדומה ביסודו לשאר המנחות, כולל נתינות של שמן ולבונה, והקטרת אזכרה ממנה אל המזבח. כדי לחזק את הרושם הכללי שנוצר, מדגישה התורה "מנחה היא".

בפרשת המועדות שבהמשך הספר עולה תמונה שונה מאוד:

דָּבַר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כִּי תָבֹאוּ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אָנִי נֹתֵן לָכֶם וּקְצַרְתֶּם  
אֶת קְצִירָהּ וְהִבֵּאתֶם אֶת עֹמֶר רֵאשִׁית קְצִירְכֶם אֶל הַכֹּהֵן: וְהִנִּיף אֶת הָעֹמֶר לִפְנֵי ה'  
לְרִצְוֹנְכֶם מִמִּחַרְת הַשֶּׁבֶת יִנִּיפְנוּ הַכֹּהֵן: וְעִשִּׂיתֶם בְּיוֹם הִנִּיפְכֶם אֶת הָעֹמֶר כְּכֹשׁ  
תָּמִים בֵּן שָׁנָתוֹ לְעֹלָה לַה': (ויקרא כג, י-יב)

יש מצווה להביא את ראשית הקציר אל המקדש, ולהניפה שם. אומנם קיימת גם הקרבה המתלווה למעשה זה, אך לא מדובר בהקרבה של מנחה אלא בהקרבה של כבש.

בקריאה פשוטית, אין כל קשר בין מנחת הביכורים של פרשת המנחות לעומר התנופה של פרשת המועדות. אך הפרשנות המקובלת על ידי חז"ל היא שמדובר באותו מעשה, וכי עומר התנופה מונף ומוקרב כמנחת ביכורים. אם כן, יש לדון באופייה הכפול של מנחת העומר. כפי שראינו לעיל, בפרטי הלכות העומר עולים קולות הרואים את מנחת העומר כחלק בלתי נפרד ממערך המנחות, וגם קולות שעל פיהם מנחה זו היא ייחודית.

מתח זה בא לידי ביטוי בעבודות הנעשות בהקרבת העומר. מחד גיסא, יש בו עבודות שהן חלק בלתי נפרד מעבודת המנחה בכל מנחה, כמו הגשה אל המזבח ומערך עבודות הקומץ. מאידך גיסא, יש בו עבודה שונה לגמרי, שאינה באה מפרשת המנחות אלא מפרשת העומר שבפרשת המועדות, והיא התנופה. המשנה הדנה בשתי הלחם מתארת את פרטי התנופה, השייכים גם בעומר:

כיצד הוא עושה... מוליך ומביא מעלה ומוריד שנאמר "אשר הונף ואשר הורם".  
תנופה היתה במזרח והגשה במערב. (משנה, מנחות ה, ו)

המשנה מלמדת כי המניף מוליך ומביא את התנופה, מעלה אותה ומוריד אותה. נוסף על כך, מזכירה המשנה את מיקום ההנפה ב"מזרח". הגמרא מביאה לכך מקור:

לפני ה' – במזרח. והאמר: לפני ה' – יכול במערב! אמרי: ה"מ מנחה דאיקרי חטאת, וחטאת טעונה יסוד, וקרן דרומית מזרחית לא היה לו יסוד, אבל הכא לפני ה' קרינא ביה. (מנחות סא ע"א)

## מקומה של מנחת העומר בתוך עולם הקרבנות

הגמרא לומדת זאת מהכתוב "לפני ה'", ומציינת כי אף שבמקומות אחרים (כמו הגשה) "לפני ה'" משמעו במערב, יש שם הבדל בשל הצורך ביסוד. נראה כי מבחינה עקרונית גם המערב הוא "לפני ה'", וההבדל בין המערב למזרח הוא שהמערב הוא "לפני ה'" עם יסוד ואילו המזרח הוא "לפני ה'" אך בלי יסוד. על בסיס הבנה זו הסביר רש"י ש"אפילו במזרחו של מזבח יכול להניף וכ"ש במערבו", כלומר כי ההנפה במזרח אינה לעכב אלא להכשיר. במילים אחרות, ניתן בהחלט לבצע את התנופה במערב, והמשנה מחדשת רק שיותר להניף גם במזרח.

אומנם, מדברי הרמב"ם נראה שההנפה מחוייבת להיות דווקא במזרח:

וכן כל הטעון תנופה במזרח מניפין אותו. (רמב"ם, מעשה הקרבנות ט, ו)

הרמב"ם פוסק שתנופות מתבצעות במזרח, ומשמע מלשונו שיש לבצען דווקא שם. הכסף-משנה תמה על דברי הרמב"ם:

ותמיהא לי על דברי רבינו דלפני ה' טפי משמע במערב מבמזרח והיכי אפשר לומר דדוקא במזרח וצ"ע. (כסף משנה, מעשה הקרבנות ט, ו)

נראה שהוא סובר כשיטת רש"י, ומבין שמהגמרא משמע ש"לפני ה'" היינו גם במזרח. אך לדברי הרמב"ם מצאנו מקור בספרי<sup>7</sup>, שממנו עולה ש"לפני ה'" הוא במזרח דווקא אלא אם צוין אחרת:

לפני ה', במזרח שבכל מקום שנאמר לפני ה' הרי הוא במזרח עד שיפרוט לך הכתוב. (ספרי במדבר, נשא, יז)

על בסיס דברי הספרי ניתן גם להציע קריאה שונה בגמרא. הצורך ביסוד אינו מגביל אותנו לחלק מסויים של "לפני ה'", אלא מהווה "פירוט" שבו הכתוב מסיט אותנו למקום אחר – שאיננו "לפני ה'" הרגיל. אך בכל מקום שמוזכר "לפני ה'" ואין בכך בעייתיות המצריכה קריאה אחרת, הכוונה היא למזרח בדווקא.

אם כן, ראינו כאן מחלוקת בשאלה האם יש מקום המעכב את התנופה. לשיטת הרמב"ם והתוספות, שהתבססו על דברי הספרי, התנופה צריכה להתבצע דווקא מזרחית למזבח. לשיטת רש"י והכסף-משנה, שהתבססו על פשט הגמרא, התנופה אומנם כשרה גם מזרחית למזבח, אך אין לאזור זה עדיפות על פני כל מקום אחר בעזרה.

7. התוספות (יומא מה ע"ב, ד"ה הוה אמינא) פסקו בדומה לרמב"ם והזכירו את הספרי כמקור.

נראה ששיטת רש"י מתחברת לשיטתו בשאלת עיכוב עצם התנופה. על המשנה במנחות (ג, ב), המונה רשימת מצוות שאינן מעכבות את המנחה, וכוללת ביניהן את מצוות התנופה, כותב רש"י:<sup>8</sup>

לא הניף – במנחת העומר וקנאות דטעונות תנופה. (רש"י, מנחות יח ע"א)

רש"י מסביר שהמשנה עוסקת בכל המנחות הטעונות תנופה, וממילא גם התנופה של "עומר התנופה" אינה מעכבת. אך הרמב"ם (מעשה הקרבנות יג, יא), בבואו לפסוק משנה זו להלכה, השמיט את "לא הניף". השפת-אמת התקשה לקבל את האפשרות שאפשר להביא את "עומר התנופה" בלא תנופה, ודייק מדברי הרמב"ם:

יש לעיין למה לא מעכב תנופה בעומר דתני בי' קרא כמה פעמים והניף, וגם עיקר המצוה והניף הכהן, וכתבי' ביום הניפכם ותליא הכל בתנופה, וברמב"ם (בה' מעה"ק פי"ג) שהביא משנה זו השמיט לא הניף, ובה' סוטה (פ"ב) [דממעט מי שא"י להניף משמע דביכולה אם] לא הניף כשר, ובמנחת העומר לא הביא הדין, נראה דהבין ג"כ דבעומר מעכב, ומתני' מיירי במנחת סוטה או שאר תנופות דקרבנות, וצ"ע לדינא בזה. (שפת אמת, מנחות יח ע"א)

מדברי הרמב"ם בהלכות סוטה ניתן לדייק שהנפת מנחת הקנאות אינה מעכבת, אך בהלכות מנחת העומר אין לכך התייחסות. לכן, טען השפת-אמת שהרמב"ם פסק כפשט המקראות, והבין שהמשנה עוסקת בהנפת מנחת הקנאות.<sup>9</sup>

לעומת העבודה הייחודית של התנופה, עבודות ההגשה, הקמיצה וההקטרה הם חלק בלתי נפרד מכל מנחה. בהלכות מעשה הקרבנות (יג, יב) הרמב"ם מתאר את סדר הבאת המנחה בלא להתייחס לסוג מסויים של מנחה. הוא מסביר שהמנחה מובאת, ניתנת בכלי לקדשה, מוגשת אל המזבח, ולאחר מכן נקמצת. הקומץ עצמו ניתן שוב לתוך כלי לקדשו, מועלה אל המזבח ומוקטר שם.<sup>10</sup> עבודות אלו נעשות על המזבח, ונראה כי מכאן הסבירו התוספות את היתר החדש ביום ההינף אף שמותר להקריב בהיעדר בית מקדש:

דאשתקד לא הוה בית המקדש האיר המזרח הוה מתיר – ואפילו לרבי יהושע דאמר שמעתי שמקריבין אף על פי שאין בית בפ"ק דמגילה, הני מילי כשיש מזבח בנוי אבל בלא מזבח לא. (תוספות, סוכה מא ע"א)

- 
8. יש שם גרסה אחרת שעל פיה מדובר במנחת חוטה וקנאות, אך נראה שאין לה מקום שכן מנחת חוטה אינה טעונה תנופה כל עיקר, ועמדו על כך האחרונים.
9. או בתנופות אחרות, שבענייני זבחים מצאנו למכביר. בעניין זה אכן מצינו דיון בתנופת קרבן הנזיר, ויש שטענו שם שאין בתנופה עיכוב לגבי כשרות הקרבן אך יש בה עיכוב לגבי שתיות יין.
10. עבודות הקומץ מקבילות ברמה היסודית לארבע עבודות המתיר של הזבח. בדומה לדם שמופרד בשחיטה, נאסף בכלי, מובא אל המזבח ונזרק עליו, כך הקומץ מופרד, ניתן בכלי, מובא למזבח ומוקטר עליו.



## מקומה של מנחת העומר בתוך עולם הקרבנות

הגמרא במסכת סוכה דנה בגזירת רבן יוחנן בן זכאי, שאסרה את החדש ביום ההינף כולו. הגמרא מסבירה כי הסיבה לגזירתו היא שאף ש"האיר המזרח" מתיר את החדש כשלא ניתן להקריב את העומר, כאשר ניתן להקריבו – החדש אסור עד להקרבה עצמה. מכאן עולה כי הגמרא מבדילה בין מציאות שבה בית המקדש קיים לבין מציאות שבה הוא חרב לעניין היתר העומר. הבעיה בהסבר שכזה היא שיטת רבי יהושע,<sup>11</sup> שעל פיה חסרון הבית אינו מעכב בהקרבת הקרבנות, וממילא לא ברור ההבדל בין מצב שבו הבית בנוי למצב שבו הוא חרב.

התוספות עמדו על כך שאף אם אין צורך בבית בנוי לצורך הקרבת קרבנות, יש צורך במזבח. בלא מזבח אי אפשר להגיש את המנחה או להקטיר את הקומץ, ואם אין אפשרות להקריב – האיר המזרח מתיר.

אומנם מדברי התוספות בזבחים (קז ע"ב) עולה בעיה משמעותית בהסבר זה. התוספות מקשים על דברי רבי יוחנן, הפוסק שהמעלה קרבן בזמן הזה בחוץ חייב. מבחינה עקרונית, חיוב על הקרבה בחוץ קיים רק כאשר הקרבן ראוי לבוא בפנים.<sup>12</sup> אם בהיעדר מזבח אי אפשר להקריב בפנים אף לשיטה שאפשר להקריב בלא בית, כיצד ניתן לחייב על העלאה בחוץ?

### התוספות מציעים הסבר:

א"נ, בהעלאת מנחה שקמצה בכלי שרת בפנים אף על פי שאין בית, דאזבחים דוקא בעי מזבח כדכתיב "וזבחת עליו", וניחא השתא הא דנקט ר' יוחנן מעלה בזמן הזה ולא נקט שוחט בזמן הזה. (תוספות, זבחים נט ע"ב, ד"ה עד שלא)

התוספות מבחינים בין זבחים, שללא מזבח לא ניתן להקטירם, לבין מנחות, שניתן להקטירן גם במקום מזבח.<sup>13</sup> נראה שיסוד חילוק זה הוא בכך שדם הזבחים צריך להגיע אל קיר

11. שיטת רבי יהושע נפסקה להלכה; עיינו רמב"ם, בית הבחירה ו, טו.  
12. הדרישה לכך שיהיה מדובר בקרבן שיכול לבוא בפנים היא כל כך מלאה, עד שאפילו השוחט בזמן הבית פטור אם שחט קודם פתיחת דלתות, שכן שעה זו אינה מתאימה להעלאה בפנים (עיינו יומא סג ע"א).

13. על דברי התוספות קצת קשה מהגמרא במנחות ה ע"ב: "ורבא אמר מנחת העומר שקמצה שלא לשמה כשירה ושיירה נאכלין ואינה צריכה מנחת העומר אחרת להתירה שאין מחשבה מועלת אלא במי שראוי לעבודה ובדבר הראוי לעבודה ובמקום הראוי לעבודה במי שראוי לעבודה לאפוקי כהן בעל מום ובדבר הראוי לעבודה לאפוקי מנחת העומר דלא חזיא דחדוש הוא ובמקום הראוי לעבודה לאפוקי נפגם המזבח". משמע לכאורה כי בלא מזבח אין משמעות להקרבת מנחה. משם גם ניתן להוכיח לכאורה שמנחת העומר אינה "קרבן" במובן הרגיל של המילה, וכך אכן עולה מהסברו של רש"י שם "ובדבר הראוי לעבודה – כגון מנחת חטין אבל מנחת העומר של שעורים אינה ראויה אלא לעבודה זו בלבד להתיר ולא משום קרבן אתיא". תפיסה זו תואמת לשיטת רש"י שעל פיה מנחת העומר אינה מנחה רגילה (כפי שראינו לעיל). אך התוספות חולקים על הסבר זה, וטוענים כנגדו

המזבח, כלומר לגופו, בעוד קומץ המנחה ניתן על גבי המערכה, שאינה בהכרח דורשת את גופו של המזבח.

אך לכאורה עולה מכאן סתירה חזיתית לדברי התוספות בסוכה, שכן אם אין צורך במזבח בשביל מנחות, אי אפשר לטעון שחסרונו הוא שמאפשר את היתר החדש מיד ב"האיר המזרח". ניתן אומנם לטעון שיש מחלוקת בין התוספות בזבחים לבין התוספות בסוכה, אבל קושיית התוספות בסוכה עדיין תקשה לתוספות בזבחים. המקדש-דוד מציע תירוץ:

ונראה לענ"ד לתרץ, דמש"ה לא אפשר להקריב העומר קודם בנין המזבח, משום דמנחת העומר טעונה הגשה, והגשה בקרן דרומית מערבית של מזבח כנגד חודה של קרן, א"כ אי אפשר לעשות הגשה בלא מזבח, ואף על גב דהגשה לא מעכבא מ"מ אין להקריב לכתחילה בלא הגשה, אך התוס' בזבחים אתי שפיר כיון דהגשה לא מעכבא א"כ אם קמץ בפנים והקטיר בחוץ חייב דחשיב ראוי לפתח אהל מועד כיון דכשר אם הקריב בדיעבד. (מקדש דוד, קדשים, סי' א)

המקדש-דוד מסביר שההבדל בין החיוב על ההעלאה בחוץ, שממנו עולה שאפשר להקריב מנחות, לבין היתר האיר המזרח הנשען על חוסר היכולת בהקרבה כזו, נובע ממצוות ההגשה. לכתחילה, יש להגיש את המנחות אל המזבח, וללא הגשה אי אפשר להקריב את העומר, ואפשר להתיר את החדש משעת האיר המזרח. אך הואיל ובדיעבד אפשר להקריב מנחות גם ללא הגשה – המעלה אותן בחוץ חייב.<sup>14</sup>

אומנם, מורכבות זו היא בעייתית. הרי הן שאלת היתר החדש והן שאלת חיוב ההעלאה בחוץ נשענות על יסוד משותף, והוא שאלת האפשרות התיאורטית להקריב בפנים. קשה מאוד לטעון כי לגבי עניין אחד האפשרות נחשבת כקיימת, ואילו לגבי עניין אחר האפשרות אינה קיימת. יתר על כן, אם היה מקום להבחין בין השניים, נראה שהיה צריך להבחין באופן הפוך דווקא. אם אי אפשר להקריב בצורה מלאה, אין הקרבן "ראוי לפתח אוהל

---

שלהבנה זו גם מנחת קנאות לא תיפסל שלא לשמה. תחת זאת, מסבירים התוספות שיסוד הכשרות של מנחת העומר שלא לשמה הוא "משום דאפילו לגבוה אסור להקריב חדש קודם העומר". אין ספק שאת מנחת העומר מותר להביא מהחדש, ולכן משמע מדברי התוספות שהתנאי לתועלת המחשבה אינו נובע מדיני המנחה עצמה, אלא מדיני שאר הקורבנות. במילים אחרות, מחשבה פוסלת רק כאשר אין התנגשות עם ההלכות הנוהגות בכל הקדשים, אף אם במקרה זה הם אינם מעכבים. מכאן ברור מדוע אף שניתן להקריב מנחות בהיעדר מזבח, אין מחשבה מועילה בהם בצורה זו. הואיל וזבחים מצריכים מזבח, הבאת מנחת העומר בלעדיו אינה נעשית בצורה הרגילה של הבאת קדשים, ולכן מחשבה אינה מועילה. מכך עולה גם עמדה מורכבת יותר לגבי הקשר בין מנחת העומר ליתר המנחות. אומנם קיימים הבדלים, אך יש גם בסיס משותף ומחייב ברמה מסוימת.

14. המקדש-דוד מציע הסבר נוסף שעל פיו "כל הראוי" וחיוב המעלה בחוץ הוא רק משום שפסול מנחה שאינה ראויה להגשה הוא מהפסולים ש"אם עלו לא ירדו", כלומר פסול שאינו דחיי מוחלטת.

## מקומה של מנחת העומר בתוך עולם הקרבנות

מועד", אף אם קשה להתיר משעת האיר המזרח על בסיס שלילה מוחלטת של האפשרות התיאורטית של ההקרבה.

קושי נוסף הוא לשונם של התוספות בזבחים שעל פיה דווקא זבחים צריכים מזבח. אם מדובר רק בהיתר דיעבדי, ניתן היה לטעון שמנחות כשרות בלי מזבח, אך לא שהן לא צריכות אותו.

לכן, נראה שיש להציע תירוץ אחר ולהבחין בין מנחת העומר הטעונה תנופה לבין יתר המנחות. ראינו כי לשיטת התוספות מקום התנופה מעכב, בדומה לשיטת הרמב"ם, ומסתבר כי הם יסכימו שגם התנופה עצמה מעכבת. מקום ההנפה במזרח המזבח דורש את קיומו של המזבח, ובלעדיו לא ניתן להניף את העומר לפני ה' כדין. ממילא, דומה עומר התנופה דווקא לזבחים, ולא לשאר המנחות, בשאלת הצורך במזבח. אך להבאת שאר המנחות, שבהן אין צורך בתנופה וההגשה אינה מעכבת, אין צורך במזבח.

במצב מתוקן, אין צורך לדון לגבי הבאת העומר כלשעצמו במקדש חרב, אלא בהבאתו בתוך מערכת שלמה של קרבנות היום. הגמרא בהוריות דנה בשאלת סדר ההקרבה ומיקומו של העומר בתוך כלל הקרבנות של יום ההינף:

עומר קודם לכבש הבא עמו; שתי הלחם קודמים לכבשים הבאים עמהם. זה הכלל: דבר הבא בגין ליום – קודם לדבר הבא בגין לחם. (הוריות יג ע"א)

הגמרא מתייחסת לקרבן נוסף הבא עם העומר, ופוסקת כי הקרבת העומר קודמת להקרבתו. קרבן זה מוזכר בפרשת המועדות שבפרשת אמור. התורה מצווה שם שלצד הבאת מנחה מעומר התנופה, יבא עמה כבש עולה:

וְעִשְׂתֶּם בַּיּוֹם הַהוּא קֶרְבָּן לַיהוָה אֶת הָעֹמֶר כֶּכֶּשׁ תְּמִים בֵּן שְׁנָתוֹ לְעֹלָה לֶה': (ויקרא כג, יב)

הפסוק אינו מצווה על סדר מסויים בהקרבה, אך חז"ל פוסקים כי הכבש מוקרב רק לאחר העומר. הוראה זו אינה מובנת מאליה, אף שהעומר הוא הסיבה להבאת הכבש, הואיל והמשנה בזבחים (י, ד) מגדירה שבמצב הרגיל, מיני דמים באשר הם (כלומר קרבנות מן החי) קודמים למנחות.

אף שהגמרא בהוריות ברורה, דברי הרמב"ם בבואו לפסוק לגבי סדר הקרבת קרבנות היום מעט עמומים. הרמב"ם פוסק:

ואימתי קומצין אותו, לאחר שמקריבין מוסף היום וכבש העולה קודם תמיד של בין הערבים. (רמב"ם, תמידין ומוספין ז, יב)

מפשט דבריו נראה כי העומר נקמץ לאחר הקרבת מוסף היום וכבש העולה, אך בכל זאת לפני הקרבת תמיד של בין הערביים. אומנם, דברים אלה קשים ביחס לגמרא בהוריות,

שהקדימה את העומר לכבש הבא עמו. לכן, הסביר הכסף-משנה שיש לקרוא את דבריו באופן אחר:

ואימתי קומצין אותו לאחר שמקריבים מוסף היום – משום דתדיר קודם. ומ"ש וכבש העולה בסוף הוריות – עומר קדם לכבש הבא עמו.

(כסף משנה, תמידין ומוספין ז, יב)

הכסף-משנה ממקם את הפסיק בדברי הרמב"ם לא אחרי "וכבש העולה" אלא אחרי "מוסף היום", ומבין שהרמב"ם פוסק שהעומר נקמץ לאחר מנחת היום, וכבש העולה נשחט קודם תמיד של בין הערביים. בכך הוא מעמיד את דברי הרמב"ם בהתאם לפסק הגמרא בהוריות.

אך הקרית-ספר מבין את דברי הרמב"ם כפשוטם:

...מקריבין כבש העולה ואחר כך העומר הכל קודם תמיד של בין הערבים דעליה השלם כל הקרבנות כלם. (קרית ספר, הלכות תמידין ומוספין, פרק ז)

הקרית-ספר קורא בדברי הרמב"ם שמקריבים את העומר אחרי מוסף היום וכבש הבא עמו, והקדמת ההקרבה לתמיד של בין הערבים מתייחסת לעומר ולא לכבש. אומנם הבנה זו נראית כפשוט דברי הרמב"ם, אך היא קשה לא רק מהגמרא בהוריות אלא גם מדברי הרמב"ם עצמו הפוסק אותה:

העומר קודם לכבש הבא עמו, ושתי הלחם קודמין לשני כבשים. זה הכלל, דבר הבא בגלל היום קודם לדבר הבא בגלל הלחם. (רמב"ם, תמידין ומוספין ט, ט)

הלחם-משנה מתרץ הבנה זו בדברי הרמב"ם, אף שהוא עצמו סובר כהבנת הכסף-משנה:

ואולי יש לומר, דאע"פ שאומר דהעומר בא קודם הכבש, מ"מ קמיצת העומר היא מאוחרת לכבש, ומה שכתב רבינו ז"ל בפ"ט שקודם לעומר היא ההגשה וההנפה, אבל כאן כתב שהקמיצה מתאחרת לכבש. ואתי שפיר לפירוש זה דהוצרך רבינו ז"ל בפ"ט דהעומר קודם לכבש, דלפירוש הרב בעל כ"מ ז"ל למה הוצרך לכותבו שם כיון שכבר כתבו כאן. ומ"מ הדבר כדברי הרב בעל כ"מ ז"ל. (לחם משנה, תמידין ומוספין ז, יב)

הלחם-משנה מסביר כי היא הנותנת, ומכך שהרמב"ם הוצרך לכתוב בפרק ט שהעומר קודם לכבש, נראה שכאן דווקא הכבש קודם לעומר. לכן הוא מדייק בלשון הרמב"ם, ומסביר כי דווקא הקמיצה מאוחרת לכבש, ואילו ההגשה וההנפה קודמים לו כדברי הגמרא בהוריות. במילים אחרות: הלחם-משנה מסביר כי הקרבת העומר מתבצעת בשלושה שלבים – ראשית מניפים את העומר; לאחר מכן מקריבים את הכבש; ורק לבסוף קומצים את המנחה ומקטירים אותה.

לכאורה פיצול זה תמוה, ואכן האחרונים הקשו עליו; ביניהם בעל פרי האדמה:

## מקומה של מנחת העומר בתוך עולם הקרבנות

...ותירוץ הלח"מ לענ"ד לא זכיתי להבינו היטב, דמאחר דאמרינן בש"ס דהעומר קודם לכבש היינו ודאי הקרבת העומר דהיינו ההקטרה שהיא אחר הקמיצה, א"כ היכי יתכן לומר שהקמיצה שהיא קודם תהיה אחר כבש העולה, ומסתמא מ"ש העומר קודם וכו' היינו אפילו אקמיצה והקטרה, דהקרבת העומר היינו ההקטרה. וכן גבי שתי הלחם דקודמים לכבשים, והכל טעמא חדא הוא כמ"ש זה הכלל דבר הבא כעין היום קודם, והיינו העומר ודאי קודם בכל עניינו. (פרי האדמה, תמידין ומוספין ז, יב)

לצד עצם הבעייתיות שבפיצול תהליך ההקרבה של המנחה, בעל פרי האדמה מקשה על עצם העניין. אם העומר קודם לכבש מצד הכלל של "דבר הבא בגין ליום קודם לדבר הבא בגין לחם", מדוע קדימות זו תקפה רק לחלק אחד של העומר ולא לחלק אחר?

נראה שעמדת הקרית-ספר מתבססת על אופייה הכפול של מנחת העומר. כפי שראינו בפתח דברינו, התורה ציוותה על מנחת העומר בשני מקומות שונים. בפרשת ויקרא, כחלק מהציווי על קרבנות המנחה, ציוותה התורה על מנחת הביכורים. בהמשך אותו חומש, בפרשת אמור, ציוותה התורה על עומר התנופה. אף כי מנחת הביכורים מובאת מעומר התנופה, נראה כי מדובר במצווה בת שני פנים, כאשר כל אחד מהם שומר על זהותו הייחודית. כך, נקצר עומר התנופה ומונף לפני ה', ולאחר סיום מצווה זו הוא מוקרב כמנחת ביכורים.<sup>15</sup>

המצווה הראשונה היא מצוות ראשית הקציר או עומר התנופה. מצווה זו אינה הקרבה של מנחה אלא מצווה של הנפת ראשית הקציר לפני ה',<sup>16</sup> ודיניה אינם בהכרח חלק בלתי נפרד מדיני המנחות. לכן אין הכרח שיש חובה להכינה בשלוש מתנות שמן, ולכן הנפתה מעכבת אף שהנפת המנחות אינה מעכבת. הואיל והכבש בא מחמת מצווה זו, ברור שהיא קודמת לו, וזוהי משמעות דברי הגמרא בהוריות.

מצוות מנחת הביכורים, לעומת זאת, היא חלק ממערך המנחות. כך, דיניה דומים ליתר המנחות, וניתן ללמוד עליה בריבוי התקף לכל המנחות אף כשהיא אינה מוזכרת בפירוש. יש מצווה להקריב את עומר התנופה בצורה זו, אך ההקרבה עצמה אינה בהכרח חלק ממצוות עומר התנופה. כך, אף שיש חובה להביא את המנחה, אין היא דבר הבא בגין היום. לכן, היא נדחית אל אחרי הקרבת הכבש, כדין כל מנחה הנדחית מפני מין דמים.

15. אכן, מצינו בחז"ל את הלשון שעל פיה "הבאת" העומר, ולא הקרבנו כמנחה, היא המתירה את החדש. עיינו מנחות ע"ב: "קודם הבאה" וביתר פירוש בירושלמי, חלה פ"א ה"א: "הבאה מתרת".

16. בדומה למצוות הביכורים, גם בהם יש תנופה.

## סיכום

ראינו כי בשאלת מקומה של מנחת העומר בתוך עולם המנחות עולים מדברי הראשונים שני קולות מקבילים. מחד גיסא, לגבי חלק מהפרטים הם דימו את מנחת העומר ליתר המנחות; אך מאידך גיסא, לגבי פרטים אחרים עלה הבדל משמעותי שממקם את מנחת העומר כעניין נפרד. כיסוד לכפילות זו ניתן להציע את המורכבות בדברי הרמב"ם לגבי קדימת העומר לכבש הבא עמו, ולחלוקה בין מצוות עומר התנופה למצוות מנחת הביכורים.